

VÄINÖ LINNAN UPSEERIT; tutut ja tuntemattomat

Monella Väinö Linnan Tuntematon sotilas kirjassa esiintyvällä henkilöllä on ollut selvä esikuva. Näitä esikuvia alettiin etsiä heti kirjan joulumarkkinoille 1953 ilmestymisen jälkeen ja keskustelu on jatkunut jossain määrin aina näihin päiviin asti.

Kirjan keskeisen henkilön alikersantti Antti Rokan esikuva löytyi helposti. Hän oli yksiselitteisesti Sakkolasta kotoisin ollut Viljam Pylkäs.

Linna kirjoittikin kirjeessä 23.5.1953 Pylkkäälle, että ”sillä Sinä olet Rokan esikuva. Kuten olet huomannut, olen minä muunnellut tapahtumia, sijoittanut niitä toiseen aikajärjestykseen, siirrellyt toisten miesten tekoja toisille, ja niin edespäin. Mutta ne kuuluvat romaanin luonteeseen ja ovat vain sikäli todenmukaisia”.

Varsin moni Linnan kirjallisessa tuotannossa esiintyvä hahmo onkin yhdistelmä useasta eri henkilöstä höystettynä kirjailijan mielikuvituksella.

Kapteeni Kaarna

Linna kirjoittaa tuntemattomassa sotilaassa: ”Konekiväärikomppania harjoitteli omalla puolella aukeamaa. -- Yhtäkkiä sai harjoitus eloa. Melu ja liike vilkastui ja sivummalla seisoskelleet upseerit astelivat kukin joukkueensa luokse. Tämä johtui siitä, että toimistoparakilta läheni harjoituskenttää lyhyenlöntä, kuivankälpeä mies. Hän oli komppanianpäällikkö, jääkärikapteeni Kaarna. Hän oli iältään viisissäkymmenissä ja niin suoraryhtinen ja puhdaspiirteinen, että hän pienestä koostaan huolimatta vaikutti komealta.” Näin Linna kuvaa konekiväärikomppanian päällikköä, jääkärikapteeni Kaarna.

Esikuvana Linnan Kaarnalle on ollut jääkärikapteeni Toivo Kärnä. Linnan ulkonainen kuvaus Kaarnasta vastaa täysin Linnan välirauhanaikaista komppanianpäällikkö Kärnä. Kaarnan nimikään ei ole kaukaa haettu.

Toivo Kärnä oli syntynyt vuonna 1895 Lappajärvellä. Kärnä oli käynyt kansakoulun ja työskenteli maanviljelijänä, kunnes tammikuun 7. päivänä 1916 liittyi tuolloin Pfdfinerkurssista Lockstedtin koulutusjoukoksi muuttuneeseen suomalaiseen jääkäripataljoonaan Saksassa.

Kärnä lähti Saksaan ns. suuren värväyksen aikana. Koska Kärnällä oli ammatti maanviljelijänä, voidaan arvella, ettei syynä lähtöön ollut työn ja hankkeen saanti, niin kun monella tuohon aikaan värvätyllä oli, vaan Kärnä on ilmeisestikin ollut, kuten sanotaan, isänmaan asialla.

Kärnä osallistui Jääkäripataljoona 27:n riveissä ensimmäisen maailmansodan taisteluihin itärintamalla Misse-joella, Riianlahdella ja Aa-joella. Ns. Libaun aikana vuonna 1917 Kärnä komennettiin koulutettavaksi Polangeen. Täällä hän sai erikoiskoulutusta räjähteiden parissa.

Suomalaisten koulutus Saksassa kesti kaikkiaan kolmen vuoden ajan. Kärnä oli Saksassa

reilun kahden vuoden ajan. Onkin ymmärrettävää, ettei hän kansakoulun käyneenä kohonnut Saksassa ylempiin sotilasarvoihin. Nämä vakanssit menivät Kärnäa aikaisemmin Saksaan tulleille ja korkeamman koulutustason ja arvatenkin paremman kielitaidon omanneille miehille.

Kärnä ylennettiin 25.8.1917 Hilfsgruppenföreiksi eli ryhmän varajohtajaksi ja ns. Libaun listassa, juuri ennen Suomeen paluuta, hänet ylennettiin varaväapeliksi. Mikään rivijääkäri ei Kärnä siten ollut. Myös Kärnä komennus Polangeen osoitta hänessä hyviä sotilaallisia ansioita. Suomen Kärnä palasi pääjoukon mukana helmikuun 25. päivänä 1918.

Vapaussodassa Kärnä toimi joukkueenjohtajana ja osallistui Viipurin taisteluihin. Vapaussodan jälkeen Kärnä palveli koulutusaliupseerina sekä komppanianvääpelinä eri yksiköissä.

Vuonna 1923 hänet siirrettiin rajavartiolaitoksen palvelukseen ja käytyään vuonna 1926 reserviupseerikoulun hänet nimitettiin nuoremaksi upseeriksi Joensuun Rajavartiostoon. Vakinaisesta palveluksesta Kärnä erosi vuonna 1937 ja siirtyi vakuutusasiamieheksi.

Talvisodassa Kärnä toimi komppanianpäällikkönä ja pataljoonan komentajana, osallistuen taisteluihin Valamossa ja Mantsinsaarella.

Välirauhan aikana hän palveli rajavartiolaitoksessa komppanianpäällikkönä sekä 8. prikaatin konekiväärikomppanian päällikkönä Ylämyllyllä.

Jatkosotaan Kärnä komennettiin komppanianpäälliköksi eversti Pietari Autin JR 8:aan (ent. 8 prikaati) sen II pataljoonan konekiväärikomppaniaan, jonka I pataljoonan konekiväärikomppaniassa Väinö Linna palveli. Kärnä haavoittui 9. heinäkuuta 1941 Tsiipakassa ja menehtyi vammoihinsa seuraavana päivänä.

Kärnä olemus oli tehnyt syvän vaikutuksen Linnaan. Kärnä oli pienestä koostaan huolimatta jotenkin veistoksellinen hahmo, suoraryhtinen ja puhdaspiirteinen. Kun Kärnä oli astellut Ylämyllyn paloaukealla komppaniansa edessä, hänen olemuksessaan oli yhdistynyt samalla kertaa sellaista ankaruutta ja turvaa, joka sai nuoret asevelvolliset tunteman itsensä hänen pojikseen. Kärnästä on mainittu, että hänkin, kuten Kaarna, suorastaan tapatti itsensä.

Koskela

Linna jatkaa: ”Kolme upseeria alkaa nopeasti kävellä kapteenia kohti, yhtenä heistä kolmannen joukkueen johtaja reservinvänrikki, iältään lähellä kolmeakymmentä. Vilho Koskela on hämäläisen pienviljelijän hämäläinen poika. Hän oli tanakkaruumiinen, vaaleatukkainen, sinisilmäinen, lovilleukainen ja niin vähäpuheinen, että oli saanut liikanimen Ville Vaitelias. Miehet olivat kuulleet huhuja hänen kunnostautumisestaan talvisodassa. Tiedettiin vain, että hän oli loppuaikoina toiminut komppanianpäällikkönä ollessaan vielä kersantti. Sodan loputtua hänet oli komennettu upseerikouluun ja hän oli jäänyt armeijaan ylimääräisesti palkattuna vänrikkinä.”

Väinö Linnan trilogiasta Täällä pohjantähden alla ilmenee, että edellä tarkoitettu Akseli Koskelan esikoispoika Vilho Koskela suoritti asevelvollisuutensa Hennalassa Tampereen

rykmentissä. Hänet komennettiin aliupseerikouluun, jota pidettiin ihmeenä ”punaisen sukurasiuksen” tähden. Jatkosodassa hän saavutti komppanianpäällikkönä miestensä luottamuksen.

Koskelan esikuvana on ollut vuonna 1911 syntynyt Nilsiästä kotoisin ollut maanviljelijä Einari Kokkonen. Hänessä ja Koskelassa on hyvin paljon yhteistä. Varsinainen ero tuntuu olevan vain heimokannassa.

Kokkonen oli suorittanut varusmiespalvelun vuosina 1933-34.

Talvisodassa hän toimi joukkueen varajohtajana Jalkaväkirykmentissä 38:ssa. Välirauhan aikana hän toimi joukkueenjohtajana JR 38:ssa Ylämyllyllä. Jatkosodassa Kokkonen toimi mainitussa Autin JR 8:ssa joukkueenjohtajana ja komppanianpäällikkönä, osallistuen taisteluihin Värtsilässä, Äänislinnassa ja Karesuannolla.

Kokkonen suoritti upseerikurssin vuonna 1940 ja ylennettiin samana vuonna vänrikiksi, luutnantiksi vuonna 1941 ja kapteeniksi vuonna 1944. Vastoin kun Koskela, Kokkonen ei kaatunut jatkosodassa.

Linna, joka ei pitänyt itseään korostavista nuorista upseereista, saattoi jotenkin sietää Kokkosta. Rokan esikuva Viljam Pylkäs tuntui hänkin tulevan Kokkosen kanssa toimeen.

Kariluoto

Linnan kuvauksen perusteella vänrikki, sittemmin luutnantti ja kapteeni Jorma Kariluoto on idealistinen reserviupseeri, joka nähdessään läheltä kapteeni Kaarnan kuoleman, voittaa kuolemanpelkonsa ja muuttuu rohkeaksi sekä päättää itsekin ryhtyä upseeriksi. Kariluoto kasvaa vastaylennetystä, miesten hieman naurattavana pitämästä vänrikistä miestensä suuresti arvostamaksi komppanianpäälliköksi. Kariluoto kaatuu vuonna 1944 torjuntataisteluissa palattuaan vihkilomalta.

Alan kirjallisuudessa ei juurikaan ole esitetty kannanottoja siitä, kuka olisi ollut Kariluodon mahdollinen esikuva.

Niin ikään JR 8:ssa palvellut vuonna 2013 edesmennyt reserviupseeri, Jyväskyläläinen asianajaja Timo Karhunen on Keskisuomalainen lehdessä julkaistussa, vuonna 2003 Jyväskylässä kuollutta kauppuutarhuri, majuri Pentti Lainetta koskevassa muistokirjoituksessa todennut, että 1939 ylioppilaaksi kirjoittanut Laine astui varusmiespalvelukseen 2.6.1939. Talvisodan taisteluiden lomassa hän suoritti reserviupseerikoulun ja hänet ylennettiin vänrikiksi. Tämän jälkeen Laine suoritti kadettikoulun, josta hän valmistui toukokuussa 1941. Aktiiviupseerina hänet siirrettiin 8. prikaatiin Ylämyllylle.

Prikaatin nimi muutettiin liikekannallepanossa kesäkuussa 1941 JR 8:ksi. Ensimmäisen pataljoonan kiväärikomppanian joukkueenjohtajaksi määrättiin luutnantiksi ylennetty Pentti Laine. Alikersantti Linna palveli saman pataljoonan konekiväärikomppaniassa.

Laine palveli mainitussa 8 JR:ssä vuosina 1942-44 komppanian päällikkönä, pataljoonan komentajan viransijaisena ja rykmentin esikuntapäällikkönä. Kapteeniksi Laine ylennettiin

26.3.1943 ja majuriksi sodan jälkeen 6.12.1966.

Laine osallistui JR 8:n taisteluihin jatkosodassa aina sodan alusta Petroskoin kautta Syvärin taakse ja vetäytymistaisteluihin.

Lapin sodan alettua Laine jatkoi tehtävässään komppanianpäällikkönä Tornion maihinnoususta aina 28.10.1944 saakka. Palveluksensa armeijassa Laine lopetti 15.4.1945. Tämän jälkeen hän siirtyi kauppuutarhuriksi.

Karhunen on arvellut, että juuri Pentti Laine olisi ollut Kariluodon taustalla. Yhteistä heillä on aktiiviupseerin ura ja Sirkka niminen aviopuoliso.

Lammio

Yhtenä kolmesta upseerista saapuu paloaukiolla Kaarnan eteen kolmannen joukkueen johtaja luutnantti Lammio. Kirjassa Lammio paljastuu ylimieliseksi ja pedantiksi ammattiupseeriksi, joka vaatii tiukkaa kuria ja ajautuu siksi usein ristiriitoihin alaistensa kanssa.

Lammiollekaan ei ole löytynyt suoranaista esikuvaa. Hänessä on ilmeisestikin yhtynyt piirteitä monesta upseerista. JR 8:n veteraanit Paavo Tanski ja Tauno Kankaanranta pitävät kuitenkin Lammion esikuvana Väinö Karitie nimistä 1. KKK:n upseeria, jonka kanssa Kankaanranta kertoo taistelleensa vielä Lapin sodassa. Myös Rokan esikuva Viljam Pylkäs on kertonut lukuisissa haastatteluissa tavanneensa Lammion sodan jälkeen ja että tämä päätyi presidentinlinnaa vartioivan joukko-osaston upseeriksi.

Kadettimatrikkeli taikka reserviupseerimatrikkeli ei kuitenkaan tunne ketään Väinö Karitietä.

Metsäpirtti oli suomalainen kunta Kannaksella, joka liitettiin Neuvostoliittoon vuonna 1944. Sen suojeluskunnan jäseneksi on vuonna 1934 merkitty Väinö Karitie.

Metsäpirttiä käsittelevässä historiakirjassa vuodelta 1953 mainitaan henkilöhakemistossa: Väinö Karitie, rajavartioston vänrikki, harrastuksena hiihto.

Sotien aikana oli täysin mahdollista, että aliupseeri nostettiin upseerinarvoon ilman upseerikoulujakin. Ja voisi kuvitella, että presidentinlinnaa vartioivan joukko-osaston upseerilta ei ole sodan jälkeen edellytetty kovin korkeita sotilaallisia tutkintoja taikka arvoa. Karitie on voinut osaltaan olla Lammion esikuvana. Linna itse on kuitenkin kieltänyt, että Karitie olisi ollut Lammion esikuva.

Minulla oli tilaisuus tutustua 1980 luvun lopulla edellä mainittuun Pentti Laineeseen silloisen Jyväskylän työväenopiston puutyöpiirissä. Työrupeaman päätteeksi oli tapana kokoontua miesten kesken juttelemaan niitä näitä. Kun useimmat puutyöpiirin miehet olivat sodan käyneitä, kääntyi keskustelu usein sotajuttuihin. Minulle annettiin ymmärtää, että juuri Laine olisi ollut tuntemattoman sotilaan Lammion esikuvana, ainakin osittain.

Lammioista puhuttiinkin paljon. Laine itse toi esiin Lammiosta minulle muutaman uuden seikan; Lammiohan oli kantaupseeri ja näillä oli reservin upseereihin verrattuna parempi päiväraha ja heitä myös sen vuoksi vaadittiin enemmän. Ja myös ikäviä asioita. Lisäksi Laine esitti kysymyksen; missä Lammio menetteli väärin?

Yhteistä Lammiolla ja toisaalta Laineella on ammattiupseerin koulutus, samansuuntaiset esimiestehtävät, majuriksi yleneminen sekä sodasta selviäminen.

Jälkipyykki

Sen jälkeen kun edellä esittämäni arvio Lammion esikuvista oli julkaistu Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistyksen Parole lehdessä (3/14) julkaistussa kirjoituksessani, oli sen seuraavassa numerossa Antti Pekolan kirjoitus, jossa todetaan, että sotahistorian piireissä on jo ajat sitten todettu, että Lammion taustahahmo oli majuri Yrjö Paavo Ilmari Kaila (s. 30.7.1912, k. 21.1.2003).

Kaila oli suorittanut kadettikoulun vuosina 1933-35. Kaila taisteli Espanjan sisällissodassa tasavaltalaisten puolella. Talvisodassa hän palveli JR 5:ssä. Vuosina 1941-42 hän oli SS-miehenä ja taisteli Wiking-divisioonassa Ukrainassa. Jatkosotaan hän osallistui ensin komppanianpäällikkönä JP 3:ssa sekä lopuksi komppanianpäällikkönä ja pataljoonankomentajana ”tuntemattoman” JR 8:ssä.

Pekolan ilmoittamia tietoja Kailasta ei ole syytä epäillä. Ihmetystäni herättää kuitenkin se, etteivät edellä mainitut JR 8:n veteraanit Tanski ja Kankaanranta taikka Erkki Laine ole maininneet Kailaa osaksikaan Lammion esikuvaksi. Lisäksi on huomattava, että alikersantti Linna siirrettiin kevättalvella 1943 koulutustehtäviin ensin Tammelan Mustialaan ja sitten Miehikkälään, jossa hän oli sodan loppuun asti. Näin ollen Linna ei mitä ilmeisemmin ole ollut kosketuksissa Kailaan, joka oli tullut vasta jatkosodan lopulla pataljoonankomentajaksi ”tuntemattoman” rykmenttiin.

Linna on sanonut Lammion olleen kirjailijan itse kehittämä kokonaan teoreettisesti hahmoteltu henkilö. Syynä tähän lausumaan on saattanut ehkä olla se, että Lammion esikuva on voinut olla Tuntemattoman julkaisemisen aikana vielä elossa, eikä kirjailija ole halunnut paljastaa Lammion edes osittaista esikuvaa, koska kirjan tästä antama kuva ole mitenkään mairitteleva.

Karjula

Linnan Tuntemattoman sotilaan tekstin mukaan perääntymisvaiheen kiihkeimpänä aikana kesällä 1944 saapuu kaatuneiden ja haavoittuneiden kokoamispisteelle pataljoonan komentaja, everstiluutnantti Uuno Eemeli Karjula. Karkea mies, joka oli taipuvainen raivokohtauksiin.

Linna kirjoittaa: ”Tappio oli saanut Karjulan suunniltaan. Kun Koskela oli kaatunut, sai pakokauhu kolmannen komppanian osittain valtaansa. Karjula yritti pistooli kädessään saada pakenevia ja vaukhoontuneita miehiä aseisiin. Kauempaa käveli hänen karjunnastaan välittämättä mies konepistooli olkapäällään. Karjulan pysähtymiskomennoista huolimatta Viirilä jatkaa matkaansa pysähtymättä. Ja tiedusteluunsa mihin mies menee, Karjula saa vastauksen; Inariin susia naimaan. Viirilä laski konepistoolin käsivarren taiveeseen, sillä viime hetkellä hänet valtasi varmuus siitä, että Karjula ampuu. Tuo Viirilän liike antoi Karjulalle viimeisen sysäyksen, ja tämä ampuu Viirilää keskelle rintaa. Viirilästä tuli toinen

mies, jonka Karjula oli ampunut. Kolmaskin mies oli lähellä tulla ammutuksi, mutta hänet pelasti vihollisen tankki. Tienmutkan takaa viuhahti kranaatti Karjulan jalkoihin ja tämä kaatui selälleen keskelle tietä.

Karjula virkosi heti. Hän yritti pystyyn, mutta kaatui uudelleen, sillä jalka oli melkein irti. Hän koitti uudelleen ylös, hurjasti kiroten ja karjuen vihasta ja tuskasta. Joku ohikulkevista miehistä huusi Karjulalle: ”Äänesi kuulen, mutta auttaa en voi”.

Viimeisten joukossa paikalle saapunut Rokka sieppaa toisen kerran tajuntansa menettäneen Karjulan syliinsä ja juoksee tien viereen suojaan ja laskee Karjulan maahan, josta kaksi toisen komppanian upseeria ottavat Karjulan ja toimittavat lääkintämiehille.”

Kirjassa kuvattu sotamies Viirilän ampuminen pohjautuu sotamies Hytin tapaukseen. Tämä tapahtui jatkosodan loppuvaiheessa Ilomantsin mottitaistelujen aikana. Tuolloin pataljoonankomentaja majuri S. O. Lindgren ampui elokuun 5. päivänä 1944 pistoolilla sekavassa tilanteessa erilleen omasta yksiköstään joutuneen sotamies Eemil Hytin. Yleisesti oltiin sitä mieltä, että Lindgren ampui Hytin pikaistuksissa ilman asianmukaista harkintaa. Sotaylioikeus ja Korkein oikeus jättivät kuitenkin Lindgrenin rangaistukseen tuomitsematta.

Everstiluutnantiksi päätyneet Sven Oskar Lindgren oli syntynyt vuonna 1905. Hän kunnostautui jo talvisodassa Viipurinlahden puolustustaisteluissa. Jatkosodan alussa hän toimi mm. Vallilan pataljoonan komentajana ja hänelle esitettiin kahdesti Mannerheim-ristiä.

Isälläni oli henkilökohtainen kokemus talvisodan ajalta Lindgrenistä. Viivytystaistelujen jälkeen isäni oli yöpynyt jossain koulurakennuksessa, missä hän oli onnistunut kylmällä vedellä ja ilman peiliä ajamaan partansa. Lindgrenin eli ”Linkun” tultua isääni vastaan ratsupiiskaa saappaanvarteensa paukutellen, kuten tällä oli tapana, oli tämä lausunut: ”Luutnantin naama on siivottoman näköinen”.

Samoin eräs Vallilan pataljoonan mies kertoi aikoinaan minulle, että Lindgren oli niin miestenesä vihaama, että nämä suunnittelivat tämän ampumista. Miehet kuitenkin arvostivat Lindgreniä siinä määrin upseerina, että olisi ollut arvotonta ampua tämä takaapäin. Edestäpäin ampumisesta luovuttiin, koska Lindgren oli myös hyvä pistooliampuja ja onnistuminen täten oli epävarmaa.

Useita vapaa- ja sotilaskivääriammunnan maailmanmestaruuksia ennen sotaa voittanut Lindgren ampui itsensä vuonna 1968.

Se, etteivät Tuntemattoman sotilaan mukaan paikalla olleet Viirilän ampumisesta tyrmistyneet ja raivostuneet miehen olleet antaneet Karjulalle minkäänlaista ensiapua taikka vieneet häntä suojaisempaan paikkaan, viitta sekin vahvasti erääseen tositapahtumaan: Everstiluutnantti Carl Otto Lilius (1892-1979) haavoittui vaikeasti taisteluosaston komentajana Aunuksen Salmissa kesällä 1944.

Vaativalla ja muodollisella Liliuksella oli pirullisen miehen maine. Jo 1930 luvulla häntä oli rangaistu parin viikon palveluksesta erottamisella varusmiehen sivaltamisesta ratsupiiskalla kasvoihin. Mutta tarmokas ja rohkea hän oli. Hänet nähtiin usein etulinjassa johtamassa taisteluita pistooli kädessään. Hänen vuorovaikutustaitonsa alaistensa kanssa eivät olleet

hyvät.

Talvisodassa everstiluutnantti Matti Laurila joutui siirtämään pataljoonankomentaja Liliuksen pois rykmentistään, kun tämä ei tullut toimeen pohjalaisten kanssa, haukkuen näitä pelkureiksi. Pohjanmaan miehet sanoivatkin, että ”Kyllä me ryssän kanssa jotenkin pärjäämme, mutta Liliuksen kanssa ei millään”. Liliuksen kerrotaan talvisodassa Taipaleella vaatineen pistooli kädessä etulinjan taistelijoilta asentoa ja ilmoitusta sekä lotiltakin kunniantekoa.

Liliuksen haavoituttua hän ei saanut edes omia miehiään kantamaan itseään joukkosidontapaikalle. Lilius oli heiluttanut pistooliaan ja uhannut ampua kantamisesta kieltäyneet. Nämä olivat tähän todenneet, että kuka sitten Liliusta kantaisi, jos tämä heidät ampuisi. Ainoastaan lupaamalla tuntuvia kotilomia sai Lilius miehet pelastamaan itsensä. Lilius toipui, mutta jäi 40 prosenttiseksi invalidiksi.

Tuntematon eversti

Eversti tulee ensimmäisen kerran yleiseen tietoisuuteen, kuten tulevalle sotilaalle 1900-luvun alkupuolella sopiikin, hevoskyydillä. Ei tosin ratsastamalla vaan rattailla. Hän on nimittäin saapunut junalla Helsingistä ja on äitinsä ja sisarensa kanssa matkalla juna-asemalta uuteen kotiinsa eli pappilaan. Pojan isä oli edellisenä vuonna tullut nimitetyksi paikkakunnalle kirkkoherran virkaan.

Nämä ensimmäiset havainnot kohteestamme on tehty ”vuosisadan vaihteen tienoilla”. Ikää hänellä kerrotaan tuolloin olleen viisi tai kuusi vuotta.

Kuten jo arvannettekin, kyseessä on ”pappilan” Ilmari Salpakari, jonka syntymän kättilönä on toiminut Väinö Linna edellä mainitussa kirjasarjassa Täällä pohjantähden alla.

Opiskelu

Ylioppilaaksi tulon jälkeen Ilmari Salpakari jatkoi maisteriopintoja yliopistossa Helsingissä huonolla menestyksellä. Sota oli kuitenkin herättänyt hänen mielikuvituksensa. ”Jos olisin saksalainen, niin ratsastaisin nyt jossakin Belgiassa. Taikka englantilainen, niin tekisin samoin”.

Suomalaiset Saksassa

Ensimmäisen maailmansodan syttyminen mahdollisti jääkäri liikkeen synnyn kun Helsingin ylioppilaspireissä päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin Venäjältä irrottautumiseksi.

Suomalaisten jääkärien Saksassa viettämä kolmen vuoden aika voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen, joilla kullakin on omat piirteensä.

Ensimmäinen vaihe eli neliviikkoiseksi aiottu Pfadfinder-kurssi, joka kuitenkin käsitti ajan vuoden 1915 helmikuusta sen elokuun.

Toinen vaihe käsitti ajan syyskuusta 1915 – toukokuuhun 1916, kun Saksan keisari hyväksyi kurssin suurentamisen n. 2.000 miestä käsittäväksi erillisjoukoksi, jonka nimeksi tuli Ausbildungstruppe Lockstedt.

Kolmas vaihe käsitti lähdön itärintamalle Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27

nimisenä sekä rintamapalvelun Missejoella, Riianlahdella ja Aa-joella ajalla toukokuu 1916 – maaliskuu 1917.

Viimeisen vaiheen eli maaliskuun 1917 – helmikuun 1918 välisen ajan rintamalta irrotettu pataljoona oli rantavartiosta ja täydennyskoulutuksessa varuskunta-, kylpylä- ja turistikaupungissa Libaussa eli aina Suomeen siirtymiseensä saakka.

Kaiken kaikkiaan jääkäreitä oli 1897.

Arvosta suuresti Linnan tietämystä historiallisista tositapahtumista, enkä vähiten jääkäreistä. Tässä rohkenen kuitenkin aluksi käsitellä Ilmari Salpakarin vaiheita niiden tietojen valossa, mitä minulla on jääkäreistä.

Everstin saksanaika

Eräänä vuoden 1915 helmikuun myöhäisenä iltana Ilmari saapui yllättäen kotiinsa. Hän joutui myöntämään vanhemmilleen lähtevänsä Saksaan neljän viikon upseerikurssille. Kun Ilmari oli lähdössä Saksaan jo helmikuussa ja kun hän puhuu neljän viikon kurssista, voidaan matkustamiseen menevästä ajasta huolimatta arvella, että hän olisi ollut niiden 55 ensimmäisen joukossa, jotka saapuivat Lockstedtin leirille helmikuun 25 päivänä 1915 tai olisi ollut ainakin niiden 140 joukossa, jotka saapuivat sinne helmikuun aikana. Elokuukuun loppuun saakka kestäneille ns. pfadfinderkurssille ehti tulla kaikkiaan 189 miestä.

Pohjantähden alla kirjoissa ei kerrota mitään Ilmarin Saksan ajasta. Saksan lähdön jälkeen seuraava havainto Ilmarista on kun hän on palannut Suomeen ja rientää tervehtimään vanhempiaan. Tämän perusteella täytynee päätellä, että hän olisi ollut koko jääkärikoulutusajan eli kolmen vuoden ajan yhtäjaksoisesti Saksassa.

Suomeen palatessaan Ilmari oli sotilasarvoltaan luutnantti. Syyksi suhteellisen vaatimattomaan arvoonsa Ilmari kertoo vanhemmilleen, että suomalainen sukunimi ja suomi äidinkielenä eivät olleet mitään suosituksia ylennysten jaossa. Tämä pitää jossain määrin paikkansa. Kielikysymystä merkittävämpi seikka ylenemisen suhteen on kuitenkin Ilmarin aikainen leirille saapuminen. Se oli merkityksellistä sikäli, että jo muutamaa kuukautta aikaisempi saapuminen ja siten koulutusetumatka toi säännönmukaisesti selvän esimiesaseman myöhemmin tullessiin nähden.

Ns. Libaun listassa, joka julkaistiin helmikuussa 1918 välittömästi ennen jääkäreiden paluuta Suomeen, ylennettiin majureiksi 13 jääkäriä, jotka kaikki olivat Ilmarin tavoin pfadfindereitä. Samassa listassa ylennettiin 41 kapteeniksi, 66 yliluutnantiksi ja 126 luutnantiksi.

Ilmarin vanhempien tiedustellessa oliko Ilmarilla rautaristi, hän ilmoitti, ettei hänellä edes ollut tilaisuutta sen hankkimiseen, koska siitä pitivät ruotsalaispojat huolen. Rautaristi myönnettiin Saksassa 61 jääkärille, joista kuitenkin 16 on suomalainen sukunimi. Eikä rautaristejä myönnetty pelkästään ryhmänjohtajille. Suomalaisuus ei ole voinut olla este sotilaalliselle urheudelle ja rautaristille.
Salpakarin sotilasura Saksan jälkeen

Ilmari ei ehtinyt kovinkaan pitkään osallistua vapaussotaan. Hän ryhtyy järjestämään Pentinkulman suojeluskuntaa ja toimittamaan alokaskutsuntoja sekä täytäntöön panemaan puhdistamistoimenpiteitä. Paikkakunnalla häntä puhuteltiin komendantiksi. Onhan selvää, että tämä kotirintamalle jääminen vapaustaistelujen muualla jatkuessa oli omiaan hidastamaan Ilmarin ylenemismvauhtia.

Isärovastin täyttäessä 50 vuotta oli Ilmari arvoltaan kapteeni sekä palveli varuskunnassa koulutusupseerina. Komppaniassa hänet tunnettiin sietämättömänä simputtajana. Keväällä ja alkukesästä 1919 tapahtuneelle Aunuksen retkelle Ilmari oli aikonut lähteä, mutta ei kertomansa mukaan ollut saanut sitä varten lomaa. Tämä pitää sikäli paikkansa, että Aunukseen lähdön edellytyksenä oli ero armeijasta, tosin väliaikainen.

Ilmari oli kuitenkin antautunut sotilaan ammattiin koko sielullaan. Hän oli päättänyt kuolla kenraalina, eikä sitä salannut. ”Kun te vanhoina majureina siirrytte eläkkeelle, minä allekirjotan asiaa koskevat paperit” hän sanoikin virkaveljilleen.

Mutta kuten Linna kirjoittaa; kenraalia ei hänestä tullut. Eikä hänelle useasta sotavuodesta huolimatta oltu uskottu divisioonaa. Ilmari oli itse vaistonnut, että häntä pidettiin liian impulsiivisena ja tasapainottomana. Asiassa olikin perää. Kun häntä oli punnittu, oli kenraalin käsi liikkunut ylös ja alas kämmenpuoli ylöspäin niin kuin jonkin painoa arvioiden. ”Liian paljon pähänpistoja hyvien ajatusten ohella. Hallitsee huonosti kokonaisuuksia. Rohkea ja omapäinen, mutta liian tasapainoton. Sellaisen läheisyydessä vaanii onnettomuus.”

Jääkäriiliike kasvatti Suomeen kaikkiaan 49 kenraalia. 189 pfafinderistä nousi kenraalin arvoon 25. Ensimmäisenä kurssipäivänä eli helmikuun 25. päivänä 1915 leirille saapuneista 55 miehestä nousi kenraaliksi kahdeksan.

Sotilasuransa eversteinä päättäneitä talvi- ja jatkosodan sotineita pfafindereitä on nopeasti laskien 19.

Salpakosken sotilasura onkin ollut selvästi ”kenttötoimintaan” suuntautunut, ollen sille ominaista joukko-osastopalvelus. Ilmarilta näyttää puuttuneen kenraaliksi ylenemiseen säännönmukaisena edellytyksenä ollut opiskelu jossain ulkomaisessa sotilasakatemiassa taikka Sotakorkeakoulussa Suomessa. Eversti Salpakarin voidaan kuitenkin katsoa tehneen Suomessa näyttävän sotilasuran, eikä hän epäilyistä huolimatta koskaan mitään onnettomuutta aiheuttanut.

Eversti Salpakarin viimeiset päivät

Linna kirjoittaa: ”Everstin viimeiseksi jääneinä päivinä rintamalla oli koettu tappioita, perääntymisiä ja kalustonmenetyksiä. Nyt oli kuitenkin hieman hiljaisempaa ja rintama oli pysähtynyt. Tilanne tuntui rauhoittuneen, mutta Ilmari tiesi, että se on tilapäistä. Ilmari ajatteli kahta eilen teloitettua karkuria, tai oikeastaan sitä kolmatta, jonka pikaoikeus oli vapauttanut.”

Herää luonnollinen uteliaisuus, perustuuko kirjan kertomus teloituksista johonkin

tositapahtumaan ja milloin se mahdollisesti olisi tapahtunut.

Tuntemattoman sotilaan tositapahtumiin perustuvasta teloituksesta huolimatta vaikuttaisi ensi alkuun siltä, että Salpakarin mielessä pyörinyt teloitus olisi tällä kertaa puhtaasti kirjailijan kuvitelmaa.

Heinäkuun 3. päivänä 1944 ammuttiin 6. divisioonan komentajan käskystä karkureina sotamiehet Reino Kulmanen ja Kaarlo Mäkilä. Divisioonan komentaja oli palauttanut vartioituina rykmentin esikuntaan viisi sieltä karannutta sotamiestä. Hän lähetti miesten mukana rykmentin komentajalle, eversti S.E. Laaksolle – sotaylioikeuden päätöstä siteeraten - ” kirjallisen käskyn, jonka tarkkaa sanamuotoa ei ole voitu selvittää, siitä, miten sanottujen viiden miesten suhteen oli meneteltävä, mutta mikä käsky kuitenkin oli sisältänyt määräyksen ainakin jonkun tai joidenkin heistä ampumisesta”. Laakso käski komppanianpäällikön huolehtia ampumiskäskyn toimeenpanosta. Kun Kulmanen ja Mäkilä edelleen kieltäytyivät palaamasta rintamapalvelukseen, komppanianpäällikkö muodosti ”teloitusr ryhmän”, joka ampui miehet. Miehet ammuttiin siten 6. divisioonan komentajan käskystä eikä kenttäoikeuden päätöksellä kuten Linnan kuvauksessa.

Yhteistä edellä selostetulla ja Linnan kuvaamalla teloituksella on ensinnäkin se, että karkureiden ampuminen tapahtui siinä vaiheessa kun neuvostojoukot olivat luopuneet varsinaisesta läpimurtoyrityksestä, eli kuten Linna kirjoittaa: ”Nyt oli kuitenkin hieman hiljaisempaa ja rintama oli pysähtynyt. Tilanne tuntui rauhoittuneen, --.”

Edelleen Linna kirjoittaa, että ”Ilmari ajatteli kahta eilen teloitettua karkuria, tai oikeastaan sitä kolmatta, jonka pikaoikeus oli vapauttanut”

Ilmari oli ilmeisesti tyytymätön siihen, että kolmas oli vapautettu, mikä siis viittaa ainakin kolmeen karkuriin.

Edellä mainittujen Kulmanen ja Mäkilän lisäksi 6. divisioonan komentaja oli palauttanut vartioituina rykmentin esikuntaan ammutuksi tulleiden lisäksi kolme muuta karannutta sotamiestä.

Syy miksi 6. divisioonassa ylipäättänsäkin toimeenpantiin huomattavan useita teloituksia oli siinä, että divisioona oli Tali-Ihantalassa erittäin kovissa paikoissa. Lisäksi divisioona oli, sanoisiko sotilaallisesti melko loppuun palanut.

On tietysti hyvinkin mahdollista, ettei Linnan kuvaus kiinteästi liity mihinkään edellä mainituista teloituksista. Mutta se, että 6. divisioonan komentajana toimi jääkärikenraalimajuri Einar Vihma, johtaa eittämättä Salpakarin ja Vihman elämäntapahtumien keskinäiseen vertailuun.

Vihma lyhyesti

Einar August Vihma, entinen Wichmann, oli syntynyt vuonna 1893 Kuopiossa. Ylioppilaaksi tulon jälkeen hän aloitti insinööriopinnot Teknisessä korkeakoulussa. Vihma saapui Lockstedtin koulutusleirille 7.9.1915. Hän oli paljon värväystehtävissä Suomessa, ollen osallisena ns. Simon kahakkaan.

Saksaan palattuaan hän sai erikoiskoulutusta ns. Polangin komennuskunnassa eli sai shabotaasi koulutusta.

Vihma saapui Suomeen etukomennuskunnan mukana sukellusveneellä ja toimi suojeluskuntalaisten kouluttajana, osallistuen vapaussodassa Varkauden ja Viipurin valtauksiin.

Vihman sotilasura ennen talvisotaa oli kenttäpainotteinen. Hän kyllä opiskeli sotakorkeakoulussa sen 1. vuosikurssilla, sijoittuen kurssinsa kolmanneksi viimeiseksi eikä saanut diplomityötään koskaan valmiiksi.

Talvisodassa Vihma eteni nopeasti prikaatin komentajasta everstin arvoisena divisioonan komentajaksi. Väli rauhan ajan hän toimi Helsingin sotilasläänin komentajana.

Jatkosodassa Vihma komensi ensin 12. divisioonaa ja joulukuusta 1941 lähtien 6. divisioonaa. Lokakuun 12. päivänä 1941 hänet nimettiin Mannerheim-ristin ritariksi.

Vihma oli Talin-Ihantalan taisteluiden kenties keskeisin rintamakomentaja. Vihma johti joukkojaan edestä itsekin aseistettuna, mikä teki hänestä miestensä keskuudessa legendan.

Salpakarin ja Vihman yhtäläisyydet

Salpakarissa ja Vihmassa on useita yhtäläisyyksiä.

Kumpikin oli papin poika.

Kumpikin harrasti ruumiinkulttuuria. Ilmari piti fysiikastaan erityisen hyvää huolta. Ilmarin kuolinvuoteella lääkärin kehui tämän fysiikkaa uljaaksi tämän iästä huolimatta.

Vihma puolestaan oli ainakin nuorena hyvä voimistelija ja hänet valittiin Tukholman olympialaisiin vuonna 1912 varamieheksi voimistelujoukkueeseen. Vuonna 1913 Vihma kiersi voimistelukilpailuissa useassa Baltian maassa.

Kumpikin oli vapaussodan alkaessa sotilasarvoltaan luutnantti. Vihman vaatimattomaan sotilasarvoon oli ilmeisenä syynä se, että hän oli ollut huomattavan pitkiä ajanjaksoja poissa kurssilta toimiessaan Suomessa ns. etappimiehenä.

Vihmakaan ei lähtenyt Vienen korpiin taistelemaan Karjalan vapauden puolesta.

Kumpikin oli komea ja naisten mieleen. Jo pappilan palvelustytöt olivat pyörällä päästään komeasta ja ylimielisen ärsyttävästä maisterista. Ja Leppäsen Aune suorastaan selällään! Niin ikään opiskelijana Ilmari oli tyttöjen mieleen.

Etenkin nuori Vihma hänkin oli komea ja joutui kuvainnollisesti melkein heittelemään kivillä rumimpia naisia läheltään.

Kumpikin käytti jossain vaiheessa reilusti alkoholia. Salpakari kävi normaalisti upseerikerholla lähinnä vain syömässä, mutta joskus harvoin juomassakin, juoden huomattavan paljon sekä helposti riitaantuen.

Vihman 1920 -luvulla viettämä ”reipas elämä” lähinnä ravintoloissa veti enemmän hänen huomiotaan kun opiskelu Sotakorkeakoulussa. Tällaisia kertoja tosin oli vain muutama. Mutta tietysti nämä harvatkin kerrat rekisteröitiin.

Edelleen yhteistä oli kummankin vaikeus sitoutua parisuhteeseen. Vanhempiensa toivoman vaimon löytämisen suhteen Ilmari ilmoitti, että minun kaltaiselle miehelle vaimon löytäminen ei ole helppoa. Ilmari oli liian kulunut ja kokenut. Naiset olivat hänestä kiinnostuneita, mutta Ilmari kyllästyi helposti eikä suhdetta päässyt syntymään. Lisäksi hän oli haluton luopumaan vapaasta elämästään. Ilmari meni kuitenkin naimisiin. Morsian oli kahdeksantoistavuotias koulutyttö. Liitto ei ollut kovinkaan onnellinen. Vaimo oli lisäksi saanut Ilmarin kiinni useammastakin aviorikoksesta, joista ensimmäinen sattui jo pian avioliiton solmimisen jälkeen. Ilmari ilmoitti, etteivät nämä naiset merkinneet hänelle mitään ja vaimon kyselyyn miksi, hän ilmoitti, että hänen mielestä oli tyhmää kysellä kivesten motiiveja. Myös rintamalla everstillä oli lotta rakastajattarena.

Vihma puolestaan seurusteli pitkään 1920 luvulla vakavasti ja kihloutuikin, mutta julkisesti tunnettuna raikulipoikana hairautui laveammalla tielle. Morsian Kerttu jonkin aikaa Einarin anteeksipyyntöä turhaan odoteltuaan purki kihlauksen ja avioitui häntä pitkään piirittäneen Vihman jääkäritoverin Leo Ekbergin kanssa.

Ekbergit eivät kuitenkaan Leosta johtuvista syistä saaneet lasta. Tämän suhteen keinot olivat siis vähissä, mutta ei lopussa. Tarvittiin vain ulkopuolinen isä. Ratkaisu tuntui Kerttu Ekbergistä mahdottomalta. Ainoa jota tehtävään voitiin kuvitella, oli hänen entinen sulhanen Einar Vihma. Ja tuumasta toimitukseen. Yhteinen yönvietto järjestettiin, eikä turhaan.

Vuodesta 1934 alkaen Vihma seurusteli jääkäritoverinsa entisen puolison Gretan kanssa useita vuosia, mutta ei olisi halunnut suin surminkaan avioliittoa. Avosuhte herätti tuohon aikaan luonnollisestikin huomiota ja jopa närästystä. Ulkoisen painostuksen ansiosta heidät vihittiin vuonna 1936.

Kummaltakin puuttui uskonnollinen vakaumus. Ilmari ilmoitti, ettei ollut ateisti, mutta mielestään kyllä pakana. Hän oli uskonnon suhteen täysin välinpitämätön.

Vihma taas oli eronnut kirkosta, mikä oli aiheuttanut Vihman ruumiinsiunauksessa ja sankarihautauksessa skandaalin, . Tästä pelastuttiin ainoastaan marsalkka Mannerheimin asiaan puuttumisella.

Minun tiedoilla ja taidoilla sekä pintapuolisella tutkimuksilla ei voi väittää, että Salpakarin esikuvana olisi ollut Einar Vihma. Mutta, kuten edellä on todettu, paljon yhteistä näissä kahdessa miehessä kuitenkin on. Kuten heidän kaatumisessakin; molemmat kaatuivat samoihin aikoihin kranaattikeskitykseen, ollessaan johtamassa yhtymäänsä edestä käsin ja kumpikin melko turhaan.

Jääkärikenraalimajuri, Mannerheim-ristin ritari Einar Vihma oli 5.8.1944 Ihantalan kirkonmäellä eturintamassa esikuntapäällikkönsä Palkaman ja operaatiopäällikkönsä Dunckerin kanssa seuraamassa omaa rajoitettua hyökkäystä. Vihma seurueineen ylitti yhdyshaudasta toiseen aukean yli, kun saivat yllättäen uudelleen alkaneen kranaattikeskityksen niskaansa. Yksi sirpale osui kuolettavasti Vihmaan. Myös everstiluutnantti Palkama kaatui.

Jääkärieversti Ilmari Salpakari puolestaan oli samoin elokuun 1944 alussa lähettinsä kanssa lähdössä toisen pataljoonan komentopaikalle. Tällöin ulommaksi harhautunut kranaatti

kaatoi keskitystä kiertämässä olleen Salpakarin.

Sairaalassa everstin toinen jalka amputoitiin, mutta sirpaleita oli mennyt myös kyljestä sisään, repien sisäelimiä. Ilmari ei toipunut leikkauksesta huolimatta.

Jääkärieversti Ilmari Salpakarin kuollessaan, kuten Linna kirjoittaa; ”maankuoren tärinä vapisutti koko sairaalarakennusta. Se tuli pitkin peruskalliota Talista ja Ihantalasta viestinä suuresta kuolinkamppailusta.”

Tarkastaessani erään kerran Vihman henkilötietoja, tietystikin Wikipediasta, tarttui silmääni uusi merkintä, joka kuului: ”Vihman on otaksuttu olleen osittaisena esikuvana Väinä Linnan Täällä Pohjantähden alla -romaanin jääkärieversti Ilmari Salpakarille. Vihman tavoin myös Salpakari on jääkäriksi ryhtyvä papin poika, jolta puuttuu uskonnollinen vakaumus. Samoin kuin Vihma, myös Salpakari kaatuu Ihantalán taisteluissa, minkä lisäksi myös romaaniin sisältyvä maininta Salpakarin joukoissa teloitetusta kahdesta sotilaasta vaikuttaisi viittaavan Vihmaan.”

Ilahduin tästä omaa arveluani vahvistavasta mielipiteestä ja innolla siirryin katsomaan lausuman lähettä. Viitteenä oli; Rinne 2012.